

РОЗДІЛ VI. НАУКОВЕ ЖИТТЯ

П. М. Рабінович

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ДОКТОРАНТА
КАФЕДРИ ФІЛОСОФІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
ЯРОСЛАВА МУДРОГО СТОВБИ ОЛЕКСІЯ
ВЯЧЕСЛАВОВИЧА «ПРАВО І ЧАС»**

Сучасна правова реальність характеризується високим ступенем динамічності. Не буде перебільшенням стверджувати, що останні двадцять років Україна постійно перебуває у стані правової реформи. Тому логічним є питання про те, чи має правове регулювання суспільних відносин якісь позапозитивний фундамент, інваріант, який був би незалежним від політичної влади та уособлював би у собі певні об'єктивні закономірності процесу регулювання правовідносин? Саме це питання і стоїть в центрі уваги автора, який пропонує в якості такого об'єктивного базису власну концепцію праворозуміння – темпоральну онтологію права, а тому можна зробити висновок, що обрана ним тема дослідження є актуальною.

Монографія Стовби О.В. охоплює коло питань, що стосуються темпорально-онтологічного аналізу закономірностей існування права, коли право у його часовому вимірі постає як об'єктивне піддрунтя не тільки державно-юридичного регулювання суспільних відносин, але й правової реальності у цілому. При цьому автор намагається детально структурувати темпорально-онтологічну структуру права на підставі переосмислення класичної диференціації суцього і належного в праві, обґрунтувати необхідність подолання дихотомії природного і позитивного права, а також відстоює власну цінність «людиномірності» права.

Також у монографії робиться спроба переструктуризації історії філософії права з виділенням дометафізичного, метафізичного та постметафізичного етапів розвитку філософсько-правової думки, аналізується філософсько-правове значення і перспективи онтологічного, деонтологічного і постонтологічного розрізнення, виявляються перспективи імплементації сучасних філософських концепцій (насамперед, феноменології, екзистенціалізму, фундаментальної онтології) у правовий дискурс.

Відтак перевагою монографії є насамперед ґрунтовний методологічний підхід, заснований на ретельному вивченні відповідних філософських і філософсько-правових першоджерел мовою оригіналу. В роботі сформульовано ряд положень, які є важливими з наукової точки зору і характеризуються науковою новизною.

Зокрема автор формулює власне розуміння права, стверджуючи, що на відміну від метафізичного буття-належності, яке завжди вже «є» і може лише порушуватися, право, як темпорально-онтологічна подія, не існує «гарантовано». Воно здатне як збутися у вигляді здійснення права, так і,

навпаки, не збутися, і тоді право не буде «порушено»: воно взагалі не здійсниться. Тому темпоральна онтологія права і розуміє право як дискретну множину сингулярних правових подій, а не як апіорну його наявність як природного або позитивного Належного, що континуально пронизує всю суцю дійсність. Це, на наш погляд, дає філософсько-методологічні підстави для побудови найбільш реалістичної картини правової дійсності.

Також О.В. Стівба аргументовано стверджує про появу на пострадянському просторі нового типу праворозуміння, який не можна остаточно звести до жодного з вже відомих. Це – за авторським визначенням – «динамічне» праворозуміння (до представників якого слід віднести С.І. Максимова, А.В. Полякова, І.Л. Честнова, В.О. Четверніна а також і автора рецензованої монографії) характеризується спробою мислити право не як сталу «правову субстанцію» (норму, ідею тощо), а як динамічний, мінливий, рухливий феномен. Також для цього типу праворозуміння характерним є осмислення права поза межами дихотомії позитивізму/юснатуралізму, відстоювання «людиномірності» права тобто його існування у контексті людського існування – комунікації, діалогу тощо.

Особливо цінною, на наш погляд, є гіпотеза О.В. Стівби про те, що правовий текст є засобом регулювання швидкості правових процесів (в авторській термінології – правового буття), що дозволяє прояснити певні закономірності правового регулювання і дає підстави для визначення окремих теоретико-методологічних критеріїв правового чи неправового характеру нормативно-правових актів.

Тому можна констатувати, що, монографія О.В. Стівби є фундаментальним дослідженням, в якому розв'язується низка важливих практичних і теоретичних проблем.

Водночас в книзі існує і низка дискусійних положень.

По-перше, автор дещо догматично постулює наявність правопорядку як горизонту правового сенсу. Адже якщо право, за авторським твердженням, являє собою динамічний і рухливий феномен, який не існує «завжди» але є залежним від певних умов, то відповідно і правопорядок вже не може слугувати сталим джерелом правових сенсів. Звідси О.В. Стівба повинен чітко відповісти на фундаментальне питання: ким і чому наділений змістом онтологічний горизонт права? Адже завдяки відповіді на це питання вся авторська концепція темпоральної онтології права отримала би більш ґрунтовні засади.

По-друге, О.В. Стівба стверджуючи, що право за своєю сутністю є динамічним феноменом і відстоюючи принципову філософсько-правову новизну цього твердження, має більш детально пояснити, в чому полягає принципова відмінність «динамічного розуміння права» від концепції «природного права з мінливим змістом» Р. Штамлера або «живого права» О. Єрліха? Адже вказані правознавці теж додержувалися поглядів на право як таке, що змінюється, трансформується. Таким чином, ґрунтовний порівняльний аналіз цих концепцій та авторського – темпорально-онтологічного – підходу безумовно сприяв би створенню у читача більш чіткого уявлення про специфіку запропонованої О.В. Стівбою концепції права.

По-третє, чи означає авторський наголос на тому, що право існує лишень як подія те, що «до» чи «після» події права немає? Проте і розуміння «події» може бути доволі неоднозначним (на рівні філософії). Адже є такі події, для яких присутність людини не обов'язкова (сонячні спалахи, землетруси). Якщо ж це події обов'язково за участю людини, то ми повертаємося до традиційного соціуму (поза яким людини і не існує у нормальній соціальній науці). Отже потребує відповіді і питання про специфіку власне «філософсько-правової події», внаслідок якої ми – за твердженням автора – тільки і отримуємо доступ до права.

Проте ці дискусійні моменти не змінюють загального позитивного враження від монографії, яка виконана на належному філософсько-правовому та теоретико-методологічному рівні, в ній по-новому вирішується наукове завдання темпорально-онтологічного осмислення права, а тому публікація зазначеної монографії є помітною подією у вітчизняному правовому житті.

Надійшла до редколегії 19.12.2016

Б. Г. Розовский

ПРАВО КАК ЧАСЫ ЭВОЛЮЦИИ ОБЩЕСТВА

Если бы объявили конкурс на символ современного общества, то победителем, в моем понимании, должен стать набор часов, у которых отсутствуют стандартные стрелки. Их надо размещать во всех сферах организации человеческой деятельности и в каждой устанавливать индивидуальные стрелки, объективно отображающие уровень соответствия времени, в котором живет наиболее прогрессивно организованная часть современного общества. Разброс показаний окажется огромным, и качественная оценка действительности позволит разработать действенную программу его минимизации.

Нет сомнений, в число первоочередных попадет задача установки таких часов в системе права. Ведь *показания часов права – это время, в которое мы принудительно, под угрозой наказания погружаем общество, каждого человека*. Если дать непредвзятую оценку нынешнему праву (как и опубликованным проектам новых законов), часы явно отстают. Более того, они по большей части простаивают: часовые стрелки движутся только тогда, когда принимается новый закон или вносятся изменения в действующий. В праве это находит якобы логическое обоснование: законодательство должно быть стабильным. Однако будущее зарождается, присутствует, завоевывает свои позиции сегодня, периодически нарушая столь тщательно охраняемую действующим правом стабильность. Огосударствленное право (под ним подразумевается законодательство), как правило, с опозданием реагирует на появляющиеся новации, изменяя, дополняя действующие законы, принимая